

MAHFİ EĞİLMEZ İstanbul'da doğdu. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İktisat ve Maliye Bölümü'nü bitirdi. Gazi Üniversitesi'nde kamu maliyesi alanında doktora yaptı. Maliye müfettiş muavini olarak başladığı kamu kesiminden, Hazine müsteşarıyken istifa ederek ayrıldı. Özel sektörde finans kuruluşlarında üst düzey yönetici olarak görev yaptı. Yeni *Yüzyıl* ve *Radikal* gazetelerinde uzun süre köşe yazıları yazdı.

Halen Kadir Has Üniversitesi'nde ekonomi politikası dersi veriyor, televizyonda sürekli ekonomi yorumları yapıyor, www.mahfiegilmez.com blog'unda 'Kendime Yazılar' adıyla yazılar yayınlıyor ve Hitit tarihi üzerine çalışmalar yapıyor.

Mahfi Eğilmez'in bundan başka yayınlanmış 16 kitabı var.

DR. MAHFİ EĞİLMEZ

DEĞİŞİM SÜRECİNDE
TÜRKİYE

*Osmanlı'dan Cumhuriyet'e
Sosyo-Ekonomik Bir Değerlendirme*

Remzi Kitabevi

DEĞİŞİM SÜRECİNDE TÜRKİYE / Mahfi Eğilmez

© Remzi Kitabevi, 2018

Her hakkı saklıdır.
Bu yapıtın aynen ya da özet olarak
hiçbir bölümü, telif hakkı sahibinin
yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

Edtör: Mecit Demir

Kapak: Melike Oran

ISBN 978-975-14-1853-1

BİRİNCİ BASIM: Nisan 2018

Kitabın basımı 3000 adet yapılmıştır.

Remzi Kitabevi A.Ş., Akmerkez E3-14, 34337 Etiler-İstanbul

Sertifika no: 10705

Tel (212) 282 2080 Faks (212) 282 2090

www.remzi.com.tr post@remzi.com.tr

Baskı: Seçil Ofset, 100. Yıl Mah. Matbaacılar Sitesi

4. Cad. No: 77 Bağcılar-İstanbul

Sertifika no: 12068 / Tel (212) 629 0615

Cilt: Çifçi Mücellit, 100. Yıl Mah., Matbaacılar Sitesi

5. Cad. No: 24-25 Bağcılar-İstanbul

Tel (212) 629 4783

İçindekiler

ÖNSÖZ.....	13
------------	----

1. BÖLÜM

Değişim

PARADİGMA.....	15
DÖNÜŞÜMLER	17
PIYASANIN ESNEKLİK KAZANMASI	19

2. BÖLÜM

Yirminci Yüzyılın Öncesi ve Sonrası

SANAYİ KAPİTALİZMİNİN YÜKSELİŞİ.....	22
Ulus Devletlerin Doğuşu	22
Kapitalizmin Yükselişi	24
Kapitalizmin İlk Büyük Krizi	28
YİRMİNCİ YÜZYIL	29
Birinci Dünya Savaşı	29
Yirminci Yüzyılda Olanlar	31
Kapitalizmin İkinci Büyük Krizi.....	33
İkinci Dünya Savaşı.....	35
Soğuk Savaş.....	37

3. BÖLÜM

Yirmi Birinci Yüzyılın Getirdikleri

PARADİGMA DEĞİŞİMİ	43
Soğuk Savaştan Küreselleşmeye	43
Neoliberalizm	44
Kapitalizmin Sihirli Büyüme Öyküsü	46

Kapitalizmin Üçüncü Büyük Krizi	51
Kapitalizm mi Kriz Yaratıyor Yoksa Değişimler mi?.....	52
EKONOMİK YAPI	54
Dünyanın Ekonomik Görünümü	54
Gelişmiş Ekonomiler.....	57
Gelişmekte Olan Ekonomiler	59
Yabancı Sermaye.....	60
Kırılgan Ekonomiler.....	63
Ahbap Çavuş Kapitalizmi	65
Sosyokültürel Yapı.....	68
SİYASAL YAPI	70
Demokrasi	70
Ahbap Çavuş Demokrasisi.....	71
YENİ DÜNYA	72
Küreselleşme.....	72
Küresel Krizin Çıkışı ve Yayılışı	73
Küresel Kriz Sonrası Yeni Düzen.....	77
Kapitalizmin Sonu mu Geliyor?	81
Piyasa Aldırmazlığı.....	83
Yirmi Birinci Yüzyıl İçin Ders Çıkarılacak Bir Örnek Olay: Venezüella.....	85
Birinci Görüş: Venezüella, Kötü Yönetim ve Hollanda Hastalığı Yüzünden Battı.....	87
İkinci Görüş: Venezüella'yı ABD Batırdı.....	89
Üçüncü Görüş: Venezüella Hem Kötü Yönetim Hem de ABD'nin Politikası Yüzünden Battı.....	90
Venezüella İçin Kurtuluş Var mı?	90
Ekonomi Yeniden Yazılacak.....	91
ESKİ DÜNYAYA DÖNÜŞ EMARELERİ	97
Brexit ve İngiltere'nin AB'den Kopuşu	97
Avrupa Birliği'nin Geleceği.....	98
Trump'ın Başkanlığı ve ABD	100

4. BÖLÜM

Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne

TÜRKİYE'NİN OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDAN DEVRALDIĞI YAPI	102
---	-----

Antlaşmalarla Çizilen Çerçeveler, Çanakkale Savaşı ve Osmanlı'nın Topraklarını Savunması	102
Osmanlı İmparatorluğu'nun Bilgisi Dışında Toprakların Paylaşma Kararı Alınıyor: Sykes-Picot Antlaşması.....	103
Osmanlı İmparatorluğu'nun Silahları Elinden Alınıyor: Mondros Silah Bırakma Antlaşması (Mondros Mütakeresi).....	104
Osmanlı İmparatorluğu'nun Bilgisi Dahilinde Topraklarının Batılı Devletlerce Paylaşılması: Sevr Antlaşması	106
Fransa ile Ankara Antlaşması 1921.....	109
Mudanya Ateşkes Antlaşması	109
Milli Mücadelenin Bilinmeyen Yanları	110
Lozan Antlaşması	112
Lozan Antlaşması'ndan Sonraki Çözümler	113
Din ve Bilimin Etkileşimi.....	115
Eğitim Altyapısı	116
Ekonomik Yapı	118
MALİ YAPI	119
Kapitülasyonlar	119
Dış Borçlar	126
Mali Bağımsızlığın Yitirilmesi ve Düyun-u Umumiye.....	130
Osmanlı İmparatorluğu'ndan Bugüne Kişi Başına Gelir	132
TÜRKİYE CUMHURİYETİ	135
1923-1938 Atatürk Devrimleri ve Gerçek Yapısal Reformlar	135
Liberal Politikalar Dönemi (1923-1929)	136
Devletçi Politikalar Dönemi (1930-1949)	138
Marshall Planı.....	142
Liberal Politikalara Dönüş Dönemi (1950-1960)	143
Planlı Karma Ekonomi Dönemi (1961-1979)	144
Piyasa Ekonomisine Geçiş Dönemi (1980-2001)	147
Müdahaleli Piyasa Ekonomisi Dönemi (2002 ve devamı)	151
Türkiye Cumhuriyeti'nin Ekonomik Büyümesinin Değerlendirilmesi	154
Aynı Yönde Yürüyen İki Ekonomi: Güney Kore ve Türkiye	154

DEĞİŞEN TÜRKİYE	157
Esnafın İktidara Gelişi	157
Esnaf Sosyolojisi	157
Esnaf Burjuvazisi	159
Değişen Türkiye'nin Ekonomisinde Eski Durum	159
Değişen Türkiye, Değişmeyen İmtiyazlar	164
Sıcak Para Cenneti.....	166

5. BÖLÜM

Türkiye'deki Değişimin Sosyo-Ekonomik Analizi

TÜRKİYE'DEKİ DEĞİŞİMİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER	168
Türkiye'deki Değişimin Niteliği	168
Nüfus ve Göç Olgusu	169
Kürt Meselesi	173
İletişimdeki Değişim	174
Kültürel Değişim	175
Eğitimin Yön Değiştirmesi.....	177
Hanehalkının Durumu	185
İfade Özgürlüğü Yoksa Bilim İlerleyemez	187
Biat Kültürü ve Günümüz Türkiye'si'ne Yansımaları	189
Ekonomideki Model Değişikliği.....	195
2000'ler Sonrasında Ekonominin Gidişi.....	198
Orta Gelir Tuzağı ve Türkiye	202
Toplumsal Çatışmanın Yaygınlaşması ve Sürekli Hale Gelmesi	205
Hukuk Devleti Anlayışının Çöküşü	207
Evrimin Tersine İşlemesi Mümkün mü?	208
Yeşil Kuşak Projesi.....	208
Büyük Ortadoğu Projesi.....	210
Suriyeli Sığınmacıların Etkileri.....	212
2000'LER ÖNCESİNDEKİ VE SONRASINDAKİ TÜRKİYE'NİN KARŞILAŞTIRILMASI	217
Sosyal Göstergeler	217
AKP Öncesi ve Sonrası Ekonominin Durumu	219
Gelir Dağılımı	220
Türkiye Ekonomisinin Benzerleriyle Karşılaştırılması.....	223

TÜRK SİSTEMİNİN DEĞİŞMEYEN NİTELİĞİ:	
AHBAP ÇAVUŞ İLİŞKİLERİ	224
Ahbap Çavuş Demokrasisi.....	224
Türkiye'deki Model.....	224
Kural Değil Uygulama Eksik.....	225

6. BÖLÜM

Geleceğe Bakış

YAKIN GEÇMİŞTEN GELECEĞE GİDEN YOL	226
DÜNYANIN GELECEĞİ	228
TÜRKİYE'NİN GELECEĞİ	230
Durum Tespiti	230
Kaçırılmış Fırsatlar Ülkesi Türkiye.....	232
Son 15 Yılda İki Kez Kaçırılan Tren	237
Türkiye'de Yaygın Bir Mesele: Problem Yaratıp Çözmeye Çalışmak	239
SONUÇ	241
KAYNAKLAR	245

Tablolar

Tablo 1: Sanayileşmiş Ülkelerin GSYH Gelişimleri (1850-2016)	26
Tablo 2: Türkiye Cumhuriyeti'nin Kapitalist Sistemle Deneyimi	50
Tablo 3: Dünyanın Ekonomik Görünümü	54
Tablo 4: Değişen Dünya Ekonomik Görünümü	56
Tablo 5: Dünyada Doğrudan Yabancı Sermaye Akımları (Milyar USD)	61
Tablo 6: Kırılgan Ekonomilerin 2016 İtibariyle Görünümü	64
Tablo 7: Kırılgan Beşli'nin Paralarının Dolara Karşı Değişimi ..	64
Tablo 8: Venezüella Göstergelerinin Gelişimi	86
Tablo 9: Osmanlı Okulları, Öğrenci ve Öğretmen Sayıları	117
Tablo 10: Osmanlı Kapitülasyonları	120
Tablo 11: Osmanlı Dış Borçları	127
Tablo 12: Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti'nin GSYH'si, Nüfusu ve Kişi Başına Geliri	133
Tablo 13: Osmanlı Dış Borçlarının Türkiye Cumhuriyeti Tarafından Ödenme Tablosu	140
Tablo 14: Türkiye'nin Kamu Kesimi ve Özel Kesim Dış Borçları	150
Tablo 15: Türkiye'nin Büyümesi	154
Tablo 16: Güney Kore ve Türkiye Karşılaştırması	155
Tablo 17: Türkiye'de Borç Envanteri	160
Tablo 18: Özelleştirme Gelirleri	161
Tablo 19: Türkiye'nin Özelleştirme ve Borçlanmaya Dayalı Gelişimi (2016 yılına ilişkin GSYH, kişi başına gelir, büyüme oranı ve işsizlik oranı tahmindir.)	162
Tablo 20: Osmangazi Köprüsü Yap-İşlet-Devret Yükümlülükleri	164
Tablo 21: Sıcak Paranın Dikkate Aldığı Göstergeler	166
Tablo 22: Tarımsal Üretim ve İstihdam	170
Tablo 23: 2015 Yılı PİSA Sonuçları	179

Tablo 24: Türkiye’de Başarılı ve Başarısız Bölgeler 2015 Yılı Sonuçları	180
Tablo 25: Okul Türlerine Göre Başarı (matematik alanında)	181
Tablo 26: Öğrencilerin Çalışma Saatleri ve Başarıyla İlişkisi	182
Tablo 27: Öğretmenlerin Eğitimi.....	182
Tablo 28: Zekâ Testi (IQ) Sıralamasında İlk ve Son 5 Ülke	184
Tablo 29: Hanehalkı Dağılımı (TÜİK, İstatistiklerle Aile, 2016)	185
Tablo 30: Konut Mülkiyeti (TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırmaları, 2006-2016.)	186
Tablo 31: Hanehalkının Bilişim Teknolojilerini Kullanma Durumu (TÜİK; Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, 2004-2016).....	187
Tablo 32: Türkiye’de Değişen Ekonomi Politikası ve Sonuçları	197
Tablo 33: Türkiye Ekonomisinde Gelişmeler	199
Tablo 34: Borçlardaki Gelişme	201
Tablo 35: Türkiye’nin Suriyeliler Konusunda Aldığı Önlemlere Örnekler	215
Tablo 36: Sağlıkta Gelişmeler.....	218
Tablo 37: Kültür Alanında Gelişmeler	218
Tablo 38: AKP Öncesi ve Sonrası Ekonomik Karşılaştırma.....	219
Tablo 39: Türkiye’de Gelir Dağılımının Ölçülmesi	221
Tablo 40: Türkiye’de Fonksiyonel Gelir Dağılımının Gelişimi	222
Tablo 41: Kırılgan Beşli Ülkelerinin Ekonomik Göstergeleri	223
Tablo 42: 2006 ile 2011 Yılları Arasında Sanayi Mali Satış Gelirleri Değişimi (Milyar USD)	229

Önsöz

2000'lerde ve özellikle de küresel kriz sonrasında köklü değişimler yaşadık. Bir yandan kapitalizmin giderek tek ekonomik model haline gelmesi, bir yandan 50 yılda kapitalizmde yaşanan düzeltmelerin yeniden bozulmaya başlamasıyla giderek ah-bap-çavuş kapitalizmine dönüşmesi, öte yandan Çin'in yükselişi ve Rusya'nın yeniden süper güç olma çabaları 21. yüzyılın ilk çeyreğini çok ilginç bir zaman dilimi haline dönüştürdü. Bunlara bir de ABD'de Trump'ın başkan seçilmesi ve küreselleşmeye karşı korumacı politikalara dönmeyi planlaması ve ona karşılık Çin Devlet Başkanı Xi Jinping'in Davos'ta serbest ticareti savunması eklenince her şey karma karışık oldu.

Türkiye, bu ilginçliğe ayak uydurmanın yanı sıra daha da fazlasını yaşadı bu dönemde. 2000'lerin başlangıcı, eski değerlerin, yaklaşımların, anlayışların altüst olduğu, toplumun her alanda farklı düşüncelere bölündüğü bir dönem oldu. Değişim, sadece sosyal ve kültürel alanda değil ekonomi alanında da derin bir biçimde kendisini hissettiriyor.

“Bu değişimler geçici bir modanın etkisi mi yoksa kalıcı bir gelişme mi” sorusunun yanıtını zamanla göreceğiz. Ama bu değişimin nedenlerini, bizi nereye sürüklediğini bugün analiz edemezsek yarın ne olacağını anlama şansımız pek olmayacak.

Bu kitap, 2000'li yıllara nasıl ve hangi birikimle geldiğimizi, 2000'li yıllarda küresel sistemde ve Türkiye'de yaşadığımız sosyal, kültürel ve ekonomik değişimin nasıl oluştuğunu ele alıp analiz etmeyi ve bu değişimin yarattığı sonuçlardan hareketle geleceğe bakmayı amaçlıyor.

1. BÖLÜM

Değişim

PARADİGMA

Yunanca para (benzer) ve deiknunai (göstermek) kelimelerinden türetilmiş olan paradigma, bir alandaki yazılı ve yazılı olmayan kuralların tümünü ifade ediyor. Daha basit biçimde anlatılacak olursa paradigmayı, bir alandaki geçerli model olarak tanımlamak mümkün. Paradigma, uzun süre yalnızca gramere yönelik teknik bir kavram olarak kullanılmış, sonra fizik bilimlerinde kullanılmaya başlanmış ancak yirminci yüzyılın ikinci yarısında Thomas Kuhn tarafından sosyal bilimlere de yayılarak bugünkü geniş çerçeveye oturtulmuş bulunuyor.

Paradigma değişikliği de önceleri yalnızca fizik bilimlerinde kullanılmış. Mevcut ve geçerli modeli paradigma olarak tanımladığımızda bu modeli değiştiren gelişmeleri paradigma değişikliği ya da paradigma kayması olarak tanımlamak gerekiyor. Paradigma değişikliğine en tipik örneği fizik biliminde artık yeni şeyler bulunmasının sonuna gelindiği biçiminde 1900'lerin başında oluşmuş bulunan düşünceden giderek verebiliriz. O tarihlerde Newton fiziğine dayalı paradigma, fizik biliminde başka bir gelişime yer kalmamış bir durum olarak kabul ediliyordu. Bunu en açık biçimde Lord Kelvin şu sözlerle ifade etmişti: "Artık fizikte yapılacak hiçbir şey kalmamıştır. Bundan sonra yapılacaklar yalnızca ince ayar yapmaktan ibarettir." Bu ifadeden yalnızca beş yıl sonra Albert Einstein 'görelilik kuramı'nı açıklayarak o zaman geçerli olan fizik kuramını altüst edince ge-

çerli paradigma tümüyle değişti ve Lord Kelvin'in sözleri boşa çıkmış oldu.

Geçerli modele fazlasıyla bağlılık, yeni bir modeli kabul edip ona geçmeye engel oluşturabilir. Yani bir anlamda düşünce katılığına tutulmak yeni bir durumu düşünememe ya da reddetme sonucunu yaratabilir. Buna da paradigma felci deniyor. Bunun tipik örneklerinden birisi evrenin merkezi üzerine yapılan tartışmalardır. Nicolaus Copernicus'a (Kopernik) gelinceye kadar evrenin merkezinin dünya olduğunu öne süren Aristoteles-Ptolemaios evren kuramı geçerliydi. Bütün fizik ve uzay anlayışı bu kurama dayanıyor ve dolayısıyla geçerli paradigma bu kabule göre şekillenmiş bulunuyordu. Üstelik bu kabul, bilimsel çerçeveden öteye uzanmış, dinsel bir geçerlilik de kazanmıştı. Kopernik, evrenin merkezinin güneş olduğunu öne süren Heliosentrik Teoriyi (güneş merkezli teori) ortaya attığında eski paradigmayı savunanlar ve din çevreleri bu anlayışa karşı çıktılar. Zaman içinde eskiyi savunanların etkisi ve sayısı azaldı ve paradigma değişikliğiyle Kopernik düşüncesi yeni paradigmanın temeline oturdu. Sonra bu görüşün de doğru olmadığı ve evrenin merkezi diye bir kavramın tartışmalı olduğu yaklaşımı geçerlilik kazandı. Buna karşın bugün hâlâ çeşitli nedenlerle dünyanın evrenin merkezi olduğuna inananlar var. Bu kişiler paradigma değişimine ayak uyduramadıkları için düşünce sistemini ileri götüremiyorlar. Bu saplantı da yukarıda değindiğimiz paradigma felcini oluşturuyor.

Buraya kadar anlatılanları özetleyelim. Paradigma, mevcut durumda bir alan için geçerli olan kural ve yaklaşımların tamamını ifade eden model. Eğer bu kural ve yaklaşımlarda temelli bir değişiklik ortaya çıkmışsa buna paradigma değişikliği ya da paradigma kayması adı veriliyor. Böyle bir değişimin ortaya çıkması-na karşın eski modeli korumaya yönelik tavır gösterenlerin de paradigma felcinin etkisinde kaldığı kabul ediliyor.

Türkiye açısından 2000'lere gelinceye kadar dış politika alanındaki paradigma; ABD ve Avrupa'ya yönelik bir yaklaşım izlemektir. Ortadoğu, bu politikanın kabul ettiği bir alan değildi. Türkiye'nin Ortadoğu'ya yaklaşımı 'altın kural' diye adlandırılan

'kavgaya karışmama, dışarıdan bakma ve gerektiğinde arabuluculuk yapma' biçiminde özetlenecek bir politika çerçevesine oturuyordu. Bu politika 'yurtta barış, dünyada barış' ilkesine dayalı bir dış politikada yansıma buluyordu.

1990'lardan itibaren Sovyetler Birliği dağılıp da Orta Asya ülkeleri bağımsızlığına kavuşunca Türkiye'nin bu bölgeye bakışını oluşturan model değişmeye başladı. Bu yeni modelin temelinde Türkiye'nin Orta Asya'da Ortadoğu'ya göre daha etkin bir dış politika izlemesine dayanan bir model yer alıyordu.

Türk dış politikasında asıl paradigma değişikliği 2000'lerden itibaren oluştu ve Türkiye, ABD'nin teşvikiyle Ortadoğu ağırlıklı bir bölgesel liderliğe soyundu. Bu yaklaşım Türkiye'nin bölgedeki konumunun da durumunun da 'altın kural' olarak adlandırılmış bulunan politikanın da tamamen değişmesine yani tam bir paradigma değişikliğine yol açtı. Türkiye, yavaş yavaş 'yurtta barış dünyada barış' ilkesinden kopmaya başlıyordu.

Değişiklikten yana olanlar eski modeli savunanların paradigma felcine yakalanmış olduğunu söylüyorlar. Eski modeli savunanlar ise böyle bir paradigma değişikliğinin sistemi felce götürebileceği uyarısını yapıyorlar ve Suriyeli göçmenlerin gelip Türkiye'ye yerleşmesinde olduğu gibi olumsuz sonuçların ortaya çıkmaya başladığını öne sürüyorlar. Kimin haklı olduğunu hemen söylemek kolay değil ama bu aşamada dönüp geriye baktığımızda altın kuralın dışına çıkılmasına yol açan paradigma değişikliğinin Türkiye açısından ciddi sorunlar yarattığı şeklindeki görüş daha doğru görünüyor.

DÖNÜŞÜMLER

Dönüşüm, paradigma değişiminden daha kapsamlı ve köklü bir değişimi ifade ediyor. Dönüşüm, olduğundan başka bir biçime geçmeyi ifade ettiği için bir anlamda paradigma değişimini de kendi içinde barındırıyor. Paradigma değişimi; anlayışlar, kabuller sisteminin değişmesini anlatırken dönüşüm, bu paradigma değişiminin ardından gelen yapısal değişimi de kapsıyor.

